

UDK 794.9:159.922.8
159.922.8:794.9
794.9:241

Prethodno priopćenje.
Primljeno: 1. 07. 2008.
Prihvaćeno: 20. 09. 2008

RELIGIJA I KOCKANJE

Boris Kozjak

Hrvatska Lutrija d.o.o.
Ulica Grada Vukovara 72
10 000 Zagreb
e-mail: boris.kozjak@lutrija.hr

Sažetak

U radu se u povijesnom kontekstu analiziraju razni aspekti odnosa između religije i kockanja. Polazi se od postavke da je religija od kada postoji ljudsko društvo imala značajan utjecaj na kockanje, a što se može posebno uočiti u istraživanjima drevnih religija. Iako i židovstvo spada u drevne religije, ipak se u Bibliji nigdje ne govori o kockanju, već o „bacanju kocke“, o ždrijebanju u posebno teškim situacijama u kojima se bio nalazio židovski narod. Iako ne govori o kockanju, Biblija ipak upozorava da je potrebno držati se podalje od ljubavi prema novcu i pokušaja «brzog bogaćenja» ukoliko se čovjek želi svidjeti Jahvi.

Kršćanstvo se, baštineći starozavjetnu židovsku religijsku tradiciju ali i novozavjetnu evanđeosku poruku, negativno odnosi prema kockanju. No na promjenu negativnoga prema nešto umjerenijem odnosu kršćanstva prema kockanju presudno je utjecao Toma Akvinski koji je uporabu ždrijeba smatrao nužnom, ako se on koristi s ciljem zadovoljavanja ljudskih potreba. Kockanje osuđuju i protestanti i katolici, ali iz različitih razloga. Crkveni dokumenti ne osuđuju kockanje, ali ga smatraju moralno neprihvatljivim kad lišavaju osobu onoga što joj je nužno za zadovoljavanje vlastitih i tuđih potreba.

Otvaranjem kladionica u Hrvatskoj nije poraslo zanimanje za sport nego za brzu i laku zaradu. U tradicionalnim kulturama, kockari mogu dobitke pripisati Bogu i višim silama. U modernim zapadnim društvima kockanje i religija u potpunosti su konstruirani kao dvije potpuno odvojene institucionalne sfere. Iz kršćanske perspektive, kockanje je loše ne samo zato što se temelji na želji za primanjem bez davanja i što pruža izazov u uređenom Božjem svijetu, već i zato što u određenoj mjeri nudi alternativni put iskustvima koja nisu transcendentalne i religiozne prirode.

Ključne riječi: kocka, „bacanje kocke“, kockanje, Biblija, židovstvo, kršćanstvo, protestantizam, Katolička crkva.

UVOD

Početakom 2008. godine Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu proveo je istraživanje tržišta igara na sreću i nagradnih igara u nas. Cilj istraživanja bio je utvrditi socio-demografsku strukturu igrača, motivacijske aspekte igranja, psihografski profil i vrijednosni sustav igrača u usporedbi sa ne-igračima, te regionalne različitosti u ponašajno-motivacijskim aspektima. Osnovni uzorak obuhvaćao je 1.000 ispitanika i bio reprezentativan

prema regijama, spolu i dobi. Ispitanicima su, pored ostalih, bila ponuđena i dva pitanja koja su se odnosila na njihovu religioznost. Na pitanje *Jeste li religiozni?* od ukupnog je broja igrača potvrdno odgovorilo njih 70%, dok ih je 28% odgovorilo da nisu religiozni, a samo 2% nije željelo odgovoriti na ovo pitanje. Na drugo pitanje: *Ako ste religiozni, da li Vam to na bilo koji način pomaže kod sudjelovanja u igrama na sreću?* njih 18% odgovorilo je da im njihova religioznost pomaže, dok ih je 74% odgovorilo da to ne zna ili da o tome nisu razmišljali, a 8% njih nije željelo odgovoriti na ovo pitanje. Ovakvi odgovori ispitanika bili su povod da se istraži kakav je odnos religija i kockanja, a u našem hrvatskom slučaju kršćanstva i kockanja, posebice zbog toga što se po posljednjem Popisu stanovništva iz 2001. godine 87,83% hrvatskih građana izjasnilo pripadnicima Katoličke crkve.

1. POVIJESNI RAZVOJ, VRSTE TE DRUŠTVENE IMPLIKACIJE KOCKANJA KAO CIVILIZACIJSKE ČINJENICE

Kockanje ili kako se danas uobičajeno kaže *igre na sreću* predstavljaju jedan od najstarijih oblika zabave čovjeka. Neki povijesni dokumenti o postojanju igara na sreću stariji su za oko tisuću godina od pojave prvog novca (Haitzmann, 1980:194). Igra na sreću počela se pojmovno razlikovati od općenite predodžbe o igri u onom trenutku kada je prvotno nedužnim igrama spretnosti i snage, kojima je svrha bila samo razonoda, pridodan igrački ulog koji pojačava napetost u pogledu ishoda borbe. Ubrzo je materijalna strana igre prevagnula, pri čemu dobitak u igri nije nužno morao biti novac ili neki predmet koji je trebalo izručiti pobjedniku (Gizycki, Gorny, 1973:13).

Igre na sreću u većini se jezika nazivaju *hazardom*. Riječ *hasard* ili također *hazard*, *azard* ili *azart* arapskog je porijekla i izvedena je od riječi *az-zahr*, što na arapskom označava igru kockom. Riječ *hazard* znači ponajprije slijepu sudbinu, priliku, slučaj, sreću. Riječ rizik dolazi iz istog izvora i znači špekuliranje na povoljan ishod događaja, dovođenje u opasnost samoga sebe. Stoga se pod pojmom hazardiranja, odavanja hazardu, strasti za hazard, razumije da se čovjek u igri podređuje odlukama sudbine odnosno da on odluku u igri ili nekim drugim rizičnim pothvatima prepušta slučaju.

U brojnim vrstama kladenja i sportske prognoze ishod igre ipak nije potpuno ovisan o slučaju, već na njega utječe nekoliko određenih čimbenika kao što su napr. kondicija natjecatelja ili momčadi, nepovoljno vrijeme, vlastiti ili tuđi teren i drugo.

Prvi pisani podaci o jednoj kockarskoj igri pripadaju drevnoj kineskoj kulturi. Pravila igre *vei-čei* iz 2.300-te godine prije Krista u potpunosti su sačuvana. Ni druga velika civilizacija – staroegipatska – nije bila imuna na kockanje. U indijskoj civilizaciji prvi pisani tragovi o kockanju govore o kladenju u trkama bornih kola prije punih 4.000 godina. Tijekom većeg dijela trajanja starogrčke civilizacije kockanje je bilo zabranjeno, barem na javnim mjestima (Janjić, 1988:20).

Rimljani su strast prema kockanju naslijedili od Etruščana, a rimsko zakonodavstvo dozvoljavalo je potpuno slobodno kockanje samo za vrijeme Saturnalija. U starom Rimu kockanje je bilo vrlo rasprostranjeno, a kazne za kockanje vrlo rijetke. Kockanje je bila

omiljena zabava rimskih careva, a vrijeme vladanja Augusta, Domicijana, Hegerglaba, Kaligule, Klaudija, Nerona ... obilježeno je općim kockarskim euforijama. Potpuna zabrana igara na sreću djelo je cara Justinijana, najvjerojatnije pod utjecajem ranog kršćanstva.

Iako Biblija na više mjesta spominje kocku i odlučivanje na temelju bacanja kocke, ima indicija da se židovski narod u značajnijoj mjeri nije upuštao u kockanje u doba nastanka biblijskih tekstova. Kršćanska religija, koja je ustoličila i svjetovno vladanje i svjetovno ustrojstvo Europe, i s kojom europski narodi ulaze u rani srednji vijek, imala je - s religijskim i moralnim predznakom - naglašeno negativan stav prema kocki i kockanju. Međutim, usprkos svjetovnim zabranama i crkvenim anatemama, kocka i kockanje su ne samo opstali na europskom tlu, nego su se i infiltrirali u redove onih koji su po svojoj profesiji bili najveći zagovornici njenog iskorjenjivanja

Prvi razvijeni pojavni oblik robne lutrije, čija su dva osnovna načela novčani ulog i određeni rizik, zabilježen je u srednjovjekovnoj Firenci, gdje se prvi puta spominje i termin *loto*, u funkciji označavanja javne igre koja je prethodila današnjem obliku lutrije. U nas ovu igru prvi spominje Šilobod Bolšić u svom djelu *Cabala de losu Lotto et varia Fortuna quam Ecclesiam SS. Trinitatis sub Castro Okich fundatate Parochus MIChaee SILLoboD exposVIIt. Zagrebiae. In Domo Regnicoloro per Antonium Jandero Factorem*, 1768. godine (Jembrih, 1996:9). Termin *lutrija* prvi je put upotrijebljen u XVI. stoljeću u Francuskoj u značenju ugovora privatnog ili javnog značenja.

Pravna regulativa i sistematizacija ove djelatnosti, i teorijski (normativno) i praktično (pravosudno), uvedena je u XVII. stoljeću u europskim zemljama gdje je lutrija bila organizirana kao stalna djelatnost. Prva državna lutrija organizirana je u Firenci, sa ulogom od jednog dukata i srećkom koja se nazivala *polizza*. Cilj organiziranja ove lutrije bio je popunjavanje državne blagajne, i on će vrlo brzo steći puni legitimitet u svim europskim državama u kojima su organizirane igre na sreću. Devet godina kasnije, 1539. godine organizirana je u Parizu prva francuska državna lutrija pod nazivom *Blanque*. Tom trendu državnih lutrija pridružuje se i Nizozemska u kojoj je napr. organiziranjem lutrije 1523. izgrađeno sirotište, a 1549. financirana je izgradnja crkvenog zvonika u Amsterdamu. U Njemačkoj je prva državna lutrija održana 1610. i po uzoru na nizozemsku, bila je to klasna lutrija. U Engleskoj je lutrija podržavljena tek 1769., a sav prihod usmjeravan je za razvoj kulture.

Kockanje se kao globalni fenomen javlja u XIX. stoljeću. U tom razdoblju oblikuju se i dvije najopćenitije odrednice suvremenog kockanja – institucionalizacija i industrijalizacija. Industrijsko organiziranje kockarske aktivnosti odvijalo se po uzoru i usporedno sa razvojem industrije zabave u čije se okvire i organizacija kockarske aktivnosti nastoji smjestiti i u njima trajno zadržati.

Osnovna podjela igara na sreću u većini razvijenih europskih zemalja međusobno se bitnije ne razlikuje. To su lutrijske igre, klađenje, casino, automati, bingo i dr. Na sličan, pak, način u nas Zakon o priređivanju igara na sreću i nagradnih igara (Narodne novine, br. 83, 2002) dijeli igre na sreću na četiri osnovne skupine: *lutrijske igre, igre u casinima, kladioničke igre, igre na sreću na automatima*.

Razlikovanje igara, osim temeljem zakonskih propisa, moguće je i na osnovi drugih kriterija: npr. po tome jesu li igre manje ili više hazardne, jesu li individualne ili društvene i u kojem stupnju, jesu li legalne (dozvoljene) ili ilegalne (nedozvoljene), je li za uspješno sudjelovanje u njima važno određeno pred(znanje) ili ne, jesu li brze (u odnosu na vrijeme koje je potrebno da bi se saznao ishod igre) ili ne itd.?

Društvene implikacije sudjelovanja u igrama na sreću brojne su, no mi ćemo u ovom radu navesti samo neke od najznačajnijih:

a) *Potrošnja na igre na sreću.* Sudjelovanje u igrama na sreću u posljednjih desetak godina u hrvatskom društvu poprimilo je epidemiološke razmjere. U 2006. godini u Hrvatskoj su djelovala 23 casina, 183 automat kluba, 13 kladionica i jedna lutrijska organizacija. Uplata za igre obavljala se na 3.484 uplatna mjesta, a ukupan iznos uplate za sve igre na sreću iznosio je 10.390.722.874,00 kune.¹ Dio prihoda od igara na sreću dio je državnog proračuna, koristi se za društveno korisne svrhe odnosno namijenjen je financiranju programa udruga i nevladinih organizacija koje se bave promicanjem razvoja sporta, borbom protiv droge i drugih oblika ovisnosti, socijalnom i humanitarnom djelatnošću, zadovoljavanjem potreba osoba s invaliditetom, tehničkom kulturom, izvaninstitucionalnom naobrazbom i odgojem djece i mladih, te razvojem civilnog društva. Otuda i državni interes za pravnim reguliranjem djelatnosti igara na sreću.

b) *Zapošljavanje u djelatnosti igara na sreću.* Krajem 2006. godine industrija igara na sreću zapošljavala je 7.732 osobe. Kladionice su zapošljavale 3.734 radnika, u automat klubovima bilo je zaposleno 1.754, a u casinima 912 osoba. *Hrvatska lutrija* je na svojim prodajnim mjestima zapošljavala 1.332 osobe. Osim toga, ta je lutrijska organizacija u okviru poslovnih subjekata s kojima ima zaključen ugovor o prodaji lutrijskih proizvoda također zapošljavala vrlo velik broj osoba. Iz navedenih pokazatelja razvidno je da je liberalizacija tržišta igara na sreću bila uzrok velikog rasta tržišta, rasta prihoda priređivača i državnog proračuna. Igre su zbog sve bržeg razvoja informacijske tehnologije i sve većeg broja mjesta na kojima se mogu odigrati postale mnogo dostupnije, ali istodobno i opasnije za društvo.

c) *Kockanje kao socio-patološka pojava.* Hrvatsko društvo je ovako snažnu ekspanziju igara na sreću dočekalo gotovo potpuno nespremno. Kao da se zaboravilo na činjenicu da kockanje može postati i socio-patološka pojava kad se igra preobrazi u strast, opsesiju, dominantan motiv ponašanja. Navest ćemo samo neke karakteristike kockanja kao socio-patološke pojave:

Kockanje je djelatnost gdje se ne stvaraju nove vrijednosti, novi proizvodi, nova dobra, već se najčešće mijenja vlasništvo nad vrijednostima;

Kockanje je djelatnost kojom se često bave nedovoljno socijalno adaptirane osobe, asocijalne ili antisocijalne osobe, psihički i emocionalno nezreli pojedinci;

Kockanje predstavlja pogodno okruženje za nastanak i razvoj kriminaliteta i drugih oblika socio-patološkog ponašanja. Ono, osim na ličnost samog samog sudionika de-

¹ Izvor podataka: Ministarstvo financija RH i Hrvatska lutrija

struktivno utječe i na njegove društvene, obiteljske i profesionalne odnose i pritom razara mikrosocijalnu zajednicu osobe koja se kocka ili je sklona kockanju.

Ličnost kockara je neprikladna i neprilagođena roditeljskoj ulozi, socijalnoj funkciji i itd., te su zbog toga primjerice djeca ili članovi uže obitelji kockara izloženi pored izravnog destruktivnog utjecaja i trajnom negativnom utjecaju u smislu psihološke, radne, osobne disfunkcionalnosti (Janjić, 1988:33).

Na temelju istraživanja provedenih u nekim razvijenim europskim državama, procjenjuje se da u ukupnoj kockarskoj populaciji ima 1,5-2% patoloških kockara odnosno osoba koje imaju problema s kockanjem.

2. ZNAČENJE «BACANJA KOCKE» U BIBLIJI

U biblijskom kontekstu kocka, odnosno bacanje kocke, ždrijebanje, ima sasvim određeno značenje. Čin *bacanja kocke* u Bibliji bio je općenito prihvaćen način rješavanja kompleksnih društvenih situacija. Naime, takav se način izbora između dvije ili više alternativa veoma često koristio, jer se u „nerješivim“ životnim situacijama židovske zajednice trebalo pronaći rješenja koja bi nakon bacanja kocke svi prihvatili kao jedino prava i ispravna i kao, što je jako važno napomenuti, istinsku Božju volju. Čak i sam Bog Jahve podupire takav oblik izbora! Zbog toga su i židovski svećenici u jednom džepu svoga efoda (ili pregače) uvijek nosili kocke (Grabner-Haider, 1997:162).

U Starom zavjetu² kocka se spominje na petnaest mjesta (Vojnović, 1991:551), i to: u Levitskom zakoniku Bog naređuje Mojsijevom bratu Aronu da izbor jaraca kojima će izvršiti obred pomirenja obavi kockom (16:8-10); u Knjizi brojeva Bog zapovijeda da se podjela zemlje izraelskim plemenima izvrši kockom (26:55-56; 33:54; 34:13; 36:2-3); u Sucima Jiftah stavlja svoj život na kocku kako bi porazio Amonce (12:5); u Prvoj knjizi o Samuemu Šaul je ždrijebom bio izabran za kralja (10:20-21; 19:5; 28:21); u Knjizi Nehemijinoj bacao se ždrijeb kako bi se odredilo tko će, a tko neće živjeti unutar zidova Jeruzalema (11:1); rimski su vojnici bacali kocku kako bi podijelili odjeću Isusa Krista nakon što su ga razapeli na križ (Psalm 22:19); u Jobu se s prezirom govori o kocki kao načinu presude čovjeku koji trpi i koji se pita o smislu svoje patnje (6:27); u Mudrim izrekama naglašava se kako iza svakog ishoda bacanja kocke stoji Božja odluka (16:33, 623); u Ezekielu se upozorava kako Božja prisutnost nije vezana uz neko posebno mjesto, pa ni uz Jeruzalem, jer Bog želi u svom spasiteljskom djelovanju obuhvatiti cijeli svijet, a bacanje kocke u takvom je slučaju beskorisno (24:6); u Miheju se sudi Izraelu jer ne poštuje Božji zakon i upozorava da neće biti nikog tko će baciti kocku za njegovo spasenje (2:5).

U Novom zavjetu³ kocka (ili bacanje kocke) spominje se sedam puta. I to: u Evandjelju po Mateju (27:35) i u Evandjelju po Marku govori se o razapinjanju na križ Isusa Krista i odlučivanju kockom o tome komu će pripasti njegove haljine (15:24); u Evandjelju po

² *Biblija: Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991.

³ *Biblija: Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991.

Luki svećenika Zahariju zapade ždrijeb da uđe u hram Gospodnji i prinese kâd (1:9) dok na drugom mjestu Isus Krist, razapet na križu, moli za rimske vojnike koji bacaju kocku za njegove haljine: «Oče, oprostí im, jer ne znaju što čine!» (23:34); u Evanđelju po Ivanu (19:24); u Djelima apostolskim Matija je izabran kockom u natjecanju s Josipom Barsabom, a pribrojen krugu Dvanaestorice na mjesto Jude Iskariotskoga (1:26); i u Prvoj poslanici Efežanima apostol opominje Crkvu da ne bude igračka valova, okolo tjerana svakim vjetrom nauke u ljudskoj prevarnoj igri, već da živi životom dostojnim njezina poziva (4:14).

Biblija, dakle, nigdje ne govori o kockanju u današnjem značenju te riječi. Ona, međutim, veoma često govori o ljubavi prema novcu - i to čak na 161 mjestu (Vojnović, 1991:804-805) - i istodobno upozorava da se ljudi trebaju držati podalje od ljubavi prema novcu i pokušaja «brzog bogaćenja». Tako se npr. u Mudrim izrekama (13:11) govori protiv brzog bogaćenja («Naglo stečeno bogatstvo iščezava, a tko sabira pomalo, biva bogat»); u Propovjedniku (5:9-10) o ljubavi prema novcu («Tko novce ljubi, nikad ih dosta nema; tko bogatstvo ljubi, nikad mu dosta probitka. I to je ispraznost»); u Evanđelju po Mateju (6:24) o razlici između ljubavi prema Bogu i ljubavi prema bogatstvu («Nitko ne može služiti dvojici gospodara, jer ili će jednoga mrziti, a drugoga ljubiti, ili će uz jednoga pristajati, a drugoga prezirati. Ne možete služiti Bogu i bogatstvu»); u Prvoj poslanici Timoteju (6:6-12) o pogrešnom stavu prema novcu («A oni koji žele da postanu bogataši upadaju u napast, u zamku i u mnoge lude i pogubne želje što strovaljuju ljude u propast i uništenje, jer je pohlepa za novcem izvor svih zala. Budući da su joj se neki predali, zalutali su od vjere i proboli sami sebe mnogim teškim mukama»); i u Poslanici Hebrejima (13:5) o umjerenosti («Neka vaše vladanje bude bez pohlepe za novcem! Budite zadovoljni onim što imate, jer je on sam rekao: sigurno te neću ostaviti; nipošto te neću zapustiti»).

Prema Cerovcu, Stari zavjet novac ne odbacuje kao zlo, već u prvom redu govori o zabrani neetičkog prisvajanja i uporabe novca. Novi zavjet naglašava ponajprije duhovni aspekt novca, za razliku od Starog zavjeta, koji više ističe društvene opasnosti svojstvene novcu. Sveto pismo, uzevši općenito, ne osuđuje novac niti bogatstvo, niti iznosi da Bog mrzi bogate. Iako su njegove simpatije na strani siromašnih i obezvrijeđenih i iako osuđuje materijalizam i bolesnu žudnju za bogatstvom, Isus nikad ne osuđuje bogatstvo samo po sebi (Cerovac, 2004:218-219).

3. KRŠĆANSTVO I KOCKANJE

a) Od Augustina do Tome Akvinskoga

Kršćanstvo se negativno odnosi prema kockanju. Taj negativan stav temelji se na Bibliji, ali i na stajalištima velikih crkvenih učitelja, posebno sv. Augustina. Stoga bismo u širem smislu tu kršćansku kritiku kockanja mogli podijeliti u četiri grupe (Binde, 2007):

Pohlepa. Bit argumenta je u činjenici da je glavni pokretač kockanja pohlepa i ljubav prema novcu, što se označava kao «korijen zla». Elaboracija tog argumenta je ta da

kockari u svojoj pohlepi žele da njihovi protivnici izgube, te se ne brinu o patnji i boli koja iz toga proizlazi; stoga oni ne vole «svoje susjede». Druga verzija, koja sugerira da kockanje krši osmu Božju zapovijed, je ta da je kockanje jedna vrsta lopovluka, premda odobrena; i to se smatra pogrešnim kao i dvoboj, koji je zapravo ubojstvo uz odobrenje. Današnja varijacija teme pohlepe je u sljedećem argumentu: kockanje je grijeh, jer u svrhu stvaranja profita iskorištava očaj i uzaludnu nadu onih koji su ovisni o kockanju. *Demonska snaga kockanja*. Riječi kao «Vrag je izumio kockanje» pripisuju se sv. Augustinu. Iz istog vremena je ideja da vrag kontrolira i bacanje kocke te da tu mogućnost podmuklo koristi kako bi izazvao neslogu među ljudima i poticao ih da čine grijeh. Općenito je prihvaćeno stajalište da kockanje ima demonsku snagu koja neizbježno uzrokuje grešno ponašanje i jad.

Kozmologija. Kockanje je na neki način u konfliktu s Božjim stvaranjem i kršćanskom kozmologijom. Uz kockanje se vezuju poremećaji i tvrdi se kako je kockanje aktivnost koju prati slučajnost, te na taj način remeti red i svrhovitost univerzuma kojega je kreirao Bog. Primjeri za takve argumente su sljedeći:

Bog je svemoguć i ništa se ne događa slučajno pa je *bacanje kocke* zato grješan čin koji prisiljava Boga da se zainteresira za kockanje.

Kao što je rečeno u Bibliji, Božja volja može biti pravedno razotkrivena kroz ždrijebanje; kockanje je korupcija i blaćenje ove svete prakse.

Bog je nametnuo rad ljudima –«U znoju lica svoga kruh svoj ćeš jesti dokle se u zemlju ne vratiš» (Knjiga postanka 3:19) i raditi šest dana u tjednu (Knjiga izlaska 20:9). Dakle, kockanje je protivno radu i promovira besposličarenje.

Bog je po svojoj mudrosti odredio da će biti odgovarajući korespondent između rada i nagrade; kockanje narušava tu ravnotežu zato što kockar može osvojiti bogatstvo bez rada. Nasuprot životinjama Bog je stvorio ljude sa sposobnošću rasuđivanja, a kockanje je iracionalno te je stoga suprotno namjerama Stvoritelja.

Kockanje u određenoj mjeri nudi *svjetsku, fatalnu i okultnu alternativu* koja je suprotna onome što kršćanstvo nudi ili drži istinitim. «Alternativni» argumenti stoga proizlaze iz ambicije kršćana da provode monopol nad «istinom» o nadnaravnom i kanalima za komuniciranje s nadnaravnim. Uzimajući u obzir činjenicu da je Bog svemoćan, smatralo se da «sreća» ne postoji. Stoga se kockanje, koje se temelji na pojmu sreće, oslanja na grješna, nekršćanska i fatalna vjerovanja. U kršćanskoj kritici kockanja u današnje vrijeme često se mogu čuti sljedeća dva argumenta:

kockanje potiče mnoga praznovjerja i obično uključuje prizivanje okultnih sila i kockanje budi nadu o bogatstvu i sreći, dok su pravo bogatstvo i prava sreća duhovne, a ne materijalne naravi.

Tako će kockanje tijekom dugog niza godina biti izvrgnuto oštroj kritici kršćanstva. Tu će, međutim, tradiciju prekinuti sv. Toma Akvinski raspravom «Knjiga o ždrijebanju» (*Liber de sortibus*) u kojoj je iznio tolerantniji pristup kockanju. Ta će rasprava značiti veliku prekretnicu u odnosu Crkve prema kockanju. Iako je bilo još uvijek onih u Crkvi (i izvan nje) koji su oštro osuđivali kockanje, oštrica kritike bila je sada značajno ublažena.

Toma Akvinski je smatrao kako je nužno da ispitivanje ždrijebom smjera onomu po čemu se neke stvari koriste za potrebe ljudskog života. Da bi one bile korisne u našem životu, nužno ih je razdijeliti među ljudima. Katkada se ta razdioba zajedničkih stvari može ostvariti ljudskom marljivošću i složnim pristankom pa tada ždrijebanje nije ni potrebno. No kada ljudski razum nije dovoljan da se stvari mogu sporazumno razdijeliti, tada ljudi običavaju diobu obaviti ždrijebanjem, u skladu s porukom iz Biblije: «Ždrijeb poravna svađe pa i među moćnicima odlučuje» (Mudre izreke, 18:18).

Ždrijebanje je opravdano ako se Božjim darom pomoću određenog ishoda ljudskih čina ljudima očituje što sadrži Božja volja i to:

- s obzirom na diobu stvari (*diobeno ždrijebanje*),
- s obzirom na to što treba raditi (*savjetodavno ždrijebanje*) ili
- s obzirom na buduće stvari (to je *pretkazivačko ždrijebanje*).

Ako je, pak, ono što ima naravni ili ljudski uzrok bez krivnje, mnogo je više takvo ono što se oslanja na Božju pomoć. I zato, ako neki bacanjem ždrijeba traže Božji sud, to po sebi nije grijeh. Ne kaže se uzalud u Psalmu (31:16) «u tvojoj je ruci sudbina moja». Ždrijeb nije nešto zlo, nego stvar koja u ljudskoj nedoumici pokazuje Božju volju.

Ždrijebom je npr. nužno odlučiti ako bi nekolicini trebalo dati neku stvar koja se može dati samo jednom. Stoga Augustin u prvoj knjizi *O kršćanskom nauku* kaže: «Ako ti imaš višak nečega što bi trebalo dati onomu koji to nema, a ne može se dati dvojici, pa ti dolaze na pamet dvojica od kojih ni jedan nije potrebniji od drugoga niti povezaniji s tobom, ništa pravednije nećeš učiniti nego da ždrijebom izabereš onoga kojemu treba dati što se ne može dati dvojici».⁴

Što se tiče *pretkazivačkog ždrijebanja*, čini se da se na tu nužnost rijetko nailazi. Ako je ipak nužno unaprijed spoznati buduće događaje, to se vjernicima objavljuje po Duhu Svetome o kojem Isus govori u Evanđelju po Ivanu (16:13, 93). «A kada dođe on, Duh istine, uvest će vas u svu istinu. On neće govoriti sam od sebe, već će govoriti što čuje i objavit će vam buduće». Zato je dozvoljeno o tim budućim stvarima savjetničkim ždrijebom tražiti Božji sud. Ali, zbog toga što se diobeni ždrijeb može obaviti i onda kad se ljudska zbivanja dešavaju na sreću, događa se da se netko posluži diobenim ždrijebom, ne zbog toga da bi istraživao Božji sud, nego da bi stvar povjerio sreći. To se, pak, najviše očituje u igri s kockama. No, to nije bez poroka ispraznosti.

b) Protestantska etika i kockanje

Protestantizam se temelji na uvjerenjima Martina Luthera da pojedinci kršćanske vjeroispovijesti mogu povećati svoje šanse dolaska u nebo, ali da one ovise o načinu na koji su se ponašali na zemlji. Za sve kršćane, naime, važno je razviti istinsku vjeru u Boga i djelovati u skladu s Božjom voljom na zemlji. Da bi ostvarili taj cilj, moraju se u potpunosti posvetiti svojem pozivu. Moraju savjesno obavljati svoje dužnosti, bez obzira na to kakav im je položaj u društvu dao Bog. Taj oblik kršćanstva, posebice kalvinizam, razvio se u zapadnoj Europi 17. stoljeća. (Haralambos, Holborn: 2002:448).

Protestantska etika, a koju je Max Weber opisao u svome znamenitom djelu *Protestantska etika i duh kapitalizma*, omogućila je kalvinistima da uvjere sami sebe kako su

među izabranima. Riječ je o asketskoj etici koja potiče suzdržavanje od životnih užitaka i strogu samodisciplinu. Takav je životni stil formirao pojedince koji su marljivo radili na svojim karijerama usmjereni jednom cilju. Zараđivanje novca konkretan je pokazatelj uspjeha u nečijem pozivu. Bogatstvo, pak, koje se stekne ne smije se trošiti na luksuz, na raskošne kuće i frivolnu zabavu, već na slavu Božju. U praksi je to značilo biti što uspješniji u vlastitom pozivu, zapravo uvijek iznova uložiti profit u posao.

Protestanti su osuđivali besposličarenje, lijenost i više sna no što je potrebno. Sport i rekreaciju prihvaćali su samo kao sredstvo za očuvanje zdravlja i tjelesne kondicije, a inače su ih osuđivali kao zabavu. Asketskim protestantima bile su zabranjene i sve spontane zabave i užici odlaska u barove, plesne dvorane, kazališta i *kockarnice*. Osuđivan je zapravo svaki oblik zabave, sve što bi moglo skrenuti čovjeka od njegova poziva. Život u okvirima tih naputaka bio je znak da pojedinac nije izgubio milost u očima Božjim. Weber je bio uvjeren da je takav odnos tipičan za kapitalizam, te da je asketski protestantizam prethodio i utjecao na nastanak i razvoj zapadnog kapitalizma. U osnovici kapitalističke prakse je duh kapitalizma: skupina ideja, etičkih načela i vrijednosti, a najснаžnija poluga za njegovu ekspanziju zacijelo je bio neumoran, trajan i sustavan rad u nekom pozivu (Weber, 1968:211).

U potrazi za bogatstvom mnogi su se, pak, bavili spekulacijama; kockali su da bi stekli dodatno bogatstvo. Kada bi u tome uspjeli obično bi trošili novac frivolno, za osobne potrebe. Nadalje, nije im bio krajnji cilj stjecanje novca samo po sebi. Weber naglašava kako radnici koji su zaradili dovoljno novca za udoban život svojih obitelji, kao i trgovci koji su svojoj obitelji osigurali luksuzan život za kojim su čeznuli, nisu osjećali potrebu dodatno zarađivati. Umjesto toga, slobodno vrijeme posvetili su užicima.

Usporedi li se protestantski i katolički stav prema kockanju nije teško uočiti da ga i jedni i drugi osuđuju. No katolici ga osuđuju zato jer bi čovjek mogao gubiti (ili će gubiti) na kocki, a ni jedna odgovorna osoba ne bi ugrozila blagostanje sebe ili drugih na takav način. Protestanti ga, pak, osuđuju jer bi čovjek mogao dobiti na kocki, a to bi bilo loše po karakter. Tek je mnogo kasnije protestantska etika degenerirala u skup maksima za materijalni uspjeh i samodopadne, licemjerne propovijedi o vrlinama bogatstva (Landes, 2003:227).

Weberova je teza prouzročila najraznovrsnija pobijanja. Rimokatolici nisu znali bi li je prihvatili kao pohvalu ili je osudili kao kritiku. Povjesničari materijalisti, pak, odbacivali su predodžbu o tome da bi apstrakcije poput vrijednosti i stavova, naročito onih koje nadahnjuje religija, mogle motivirati i oblikovati način proizvodnje.

Opisujući stanje u Španjolskoj krajem 17. stoljeća, Landes piše: «Španjolska nacija posjeduje danas najveće bogatstvo i najveći dohodak među svim kršćanima. Ali Španjolicima je ovladala ljubav prema luksuzu i udobnostima civilizacije, pa ćete rijetko naći nakoga iz ove nacije da se upušta u trgovinu ili putuje u inozemstvo radi trgovine kao što to čine druge kršćanske nacije poput Nizozemaca, Engleza, Francuza, Genovljana

4 Prema T. Akvinskom, u knjizi Augustinus, *De doctrina christiana*, I, e.28, n.29; PL 34,30

ili sličnih. Ova nacija također prezire zanate što ih prakticiraju niže klase i obični ljudi te smatra sebe superiornom drugim kršćanskim nacijama» (Landes, 2003:222-223). Španjolska je, drugim riječima, postala (ili ostala) siromašna jer je imala previše novca. Nacije kojima je pripadao rad stekle su i zadržale dobre navike, tražeći istodobno nove načine da se posao obavlja brže i bolje. Španjolci su, pak, udovoljavali svojoj sklonosti statusu, dokolici i uživanju. A nisu bili jedini. Posvuda se u Europi poštovao otmjeni život, a prezirao fizički rad; međutim, u Španjolskoj je bilo još više tako, dijelom jer je graničarsko, ratničko društvo slaba škola za strpljenje i marljivost, dijelom jer su znanosti i zadaci prerađivačke djelatnosti i poljoprivrede dugo bili osobito povezani s preziranim manjinama poput židova i muslimana.

c) Crkveni dokumenti i kockanje

Svi katolički dokumenti (teološka literatura, moralke, vjerski tisak i dr.) koji govore o odnosu vjernika prema kockanju prožeti su stavom Katekizma Katoličke crkve prema toj pojavi. U poglavlju *O poštivanju osoba i njihovih dobara* (članak 7, sedma zapovijed) navodi se kako «igre na sreću (kartanje, itd.) i oklade nisu same po sebi protivne pravdi. One postaju moralno neprihvatljivima kad lišavaju osobu onoga što joj je nužno za zadovoljavanje vlastitih i tuđih potreba. Međutim, igračka strast može postati teškim robovanjem. S druge strane, pak, nepravedno se kladiti ili varati na kartama težak je grijeh, osim ako je nanesena šteta tako laka da je onaj kome je učinjena ne može razumno smatrati važnom» (Katekizam Katoličke crkve, 1994:590). Raniji katekizmi imali su rigidnije stajalište prema kockanju. Tako, primjerice, Katekizam iz 1902. poučava vjernike da se «ne pačaju ni u najmanju tuđu stvarcu, pa da je i njihovih roditelja! S malim se počne, a s velikim se dočne. Moraju se prije svega, čuvati pohlepe i igre za novce» (Veliki Katekizam Katoličke vjere, 1902:115).

Kakav je odnos katoličkog moralnog bogoslovlja prema kockanju? U svom djelu pod nazivom *Kršćanske kreposti* Andrija Živković iznosi mišljenje da igre, pa i igre na sreću, trebaju prvenstveno služiti za odmor i okrepu. Ako je novčani iznos za koji se igra umjeren, ako je igra i u sebi i s obzirom na okolnosti poštena (u odnosu na mjesto, vrijeme, osobe i način) može se slobodno organizirati. To vrijedi za sve i svakoga, pa i onda kad se igra samo radi zabave, a ne zbog nekog dobitka (Živković, 1942:270-271). Javno, igra na veliko, neograničeno i neumjereno (primjerice, hazardne igre po kockarnicama à la Monte Carlo), ne bi se smjela dozvoliti. Ona je najbliži povod, a često i izravni uzrok velikih grijeha (zanemarivanja obitelji, strastvenosti, rasipnosti, pijanstva, prevare i samoubojstva. Po njemu, griješe i vlasnici i voditelji ovakvog posla.

Da bi igra bila pravedna, nužno je zadovoljiti određene uvjete, a to su:

da se igra odvija po pravilima, pošteno, bez varanja;

da su igrači manje više podjednaki, inače nema pravog predmeta igre – neizvjesnosti učinka;

- da igrači pristupaju igri slobodno, vlastitom odlukom i

- da igrači doista imaju pravo raspolagati s onim što daju za igru (Živković, 1942:271).

Kod lutrije su obično poznate stvari ili novac koji se mogu dobiti (naravno, uz pretpostavku da se kupi listić). Na njima se temelji promocija i privlače igrači kojima se za male svote stavlja u izgled veliki dobitak. To za mnoge može biti odviše zamamno i navesti (zavesti) ih na pomisao da bi se bez rada moglo dobro živjeti.

Živković smatra kako je dobro da je za priređivanje javnih lutrija neizostavno potrebna dozvola vlasti, jer se nerijetko događalo (u bližoj nam povijesti rjeđe, a u daljnjoj češće) da je po koja lutrija nečasno završila radi ljudskog nepoštenja. Ako je uz to nosila još kakvu crkvenu oznaku, sramota je i šteta bila veća. Zato nije u interesu Crkve da se njezini ciljevi promiču ovim sredstvom. Bilo kako bilo, zbog činjenice da se lutrija vodi pod nadzorom države, onemogućuje se prijevara, jamči se sigurna isplata s jedne, a razmjerno je unosan posao s druge strane. Zato je ona pravedna i slobodna.

Na kockanje se autor osvrće i u poglavlju o gatanju u knjizi *Božje i crkvene zapovijedi*. Bacanje kocke, po njemu, slobodno je vršiti prilikom razdiobe stvari (da bi se odredilo tko će dobiti neko pravo). Kocka se u oba slučaja baca sporazumno i bez ikakvih je praznovjernih obilježja (Živković, 1946:72-73).

Ali, nastojati uz pomoć kocke saznati volju Božju, odnosno pokušati na taj način doznati što valja činiti u nekom posebnom slučaju, značilo bi izazivati Boga i tražiti, da nam se očituje na našu želju. Jedino po izvanrednom Božjem nadahnuću (primjerice, izbor apostola Matije) ili u kakvom osobito teškom životnom slučaju (a gdje drugog sredstva nema), može se postupiti i na taj način, ali da se molitvom obrati Bogu. Tražiti kockom, međutim, skrivene stvari ili htjeti doznati neku tajnu, redovno je težak grijeh praznovjerja i, po njemu, nužno znači zazivanje nečistoga duha. Jedino tamo gdje se zbija šala ili baca kocka ne iz uvjerenja, već iz neke vrste znatiželje, nema grijeha, uz uvjet da se to radi pošteno.

Od svih crkvenih dokumenata pravnog karaktera zasigurno je najvažniji «Zakonik kanonskog prava». U posljednjih 90 godina objavljena su dva zakonika – stari i novi.

Stari Zakonik objavljen je još 1918., a novi (*Zakonik Pape Pavla VI. i Ivana Pavla II.*) 1988. godine. U starom Zakoniku svećenicima je bilo zabranjeno sudjelovati u kockanju. Upozoravalo ih se da se posvećuju u svom staležu uzdržavanjem od zemaljskih ispraznosti; kićenja, kockanja i stjecanja bogatstva. Izričite zabrane nije bilo, ali je sugestija bila više nego jasna. U novom Zakoniku ove sugestije nema, ali se klericima ipak preporuča da se sasvim uzdrže od svega što, prema propisima krajevnog prava ne dolikuje njihovu staležu. Dodatno ih se, pak, upozorava da se klone onoga što je, iako nije nedolično, ipak strano kleričkom staležu (*Zakonik kanonskog prava*, kanon 285., 1988:139). A kockanje klericima zasigurno ne dolikuje niti je svojstveno njihovu staležu.

U *Katoličkom crkvenom pravu* Ferdinanda Belaja iz 1893. godine (svezak I.) klericima se sugerira da se «klone bučnih svjetskih zabava, naročito plesa, krabulja kao što i uopće neka ne idu u lov; isto tako zabranjeno im je sudjelovati i kod igara, gdje odlučuje sreća.» (Belaj, 1893:132).

Prema Belaju, Apostolski kanoni (c. 42.43. in c.1.D.35) zabranjuju klericima višeg reda kockanje i to pod prijetnjom suspenzije, a svjetovnjacima pod prijetnjom izopćenja. Prema tadašnjoj praksi, klericima su igre zabranjene kada vrijeđaju javni moral. Tako je,

primjerice, Bečki biskupski zbor 1853. dopustio klericima kartanje, ali samo nedjeljom i blagdanom i to tek poslije blagoslova. Isto to dopustio je nešto kasnije (1858. godine) i Praški biskupijski zbor, ali samo u privatnim kućama i ne radi dobitka.

Ante Crnica je također isticao kako se klerici moraju čuvati svega što ne dolikuje njihovom staležu. Tako se ne smiju baviti obrtom kao što je obrt mesara, krčmara, nosača, pometača koje Crkva za klerike smatra nedoličnim; ne smiju sudjelovati u igrama za novac, nositi oružje, osim kada za to postoji opravdan razlog; ići u lov, posebice onaj bučni ili sa hajkom; zalaziti u gostionice i slična mjesta bez nužde ili drugog opravdanog razloga, odobrenog od strane biskupa. U odnosu na igre, Zagrebački biskupski sabor upozoravao je, kako su sve hazardne igre iz navike zabranjene, ali da su zabranjene i druge, ako se na njih troši mnogo vremena te tako zanemari neka od svojih brojnih dužnosti (Crnica, 1996:37).

Kako treba sastavljati ugovore na sreću? Kuničić naglašava kako za kleričke osobe vrijedi opće načelo da «u svim ovim poslovima moraju sa sebe otkloniti svaki, pa i najmanji privid gramzivosti, škrtosti, želje za dobitkom itd.» (Kuničić, 1969:84).

Šipić, pak, smatra kako su ugovori na sreću (ili aleatorni ugovori) regulirani pozitivnim zakonskim propisima, a kojih se treba držati. Razmatrajući, pak, te ugovore s moralnog aspekta i za njih vrijede ista načela kao i za druge ugovore: ne smije se povrijediti tuđe pravo, služiti se varkom i prijevarom, nanijeti drugome štetu, sebe nepravедno obogatiti itd. Naprotiv, krepost pravednosti, osnovno ljudsko poštenje i druge kreposti moraju doći do izražaja i u tim ugovorima (Šipić, 1980:157-158). Iako su mnoge igre regulirane zakonom ipak je mnogo važnija, ocjenjuje Šipić, njihova moralna dimenzija i to ponajviše zbog dobiti. Takve su igre redovito velika moralna pogibao. Zbog njih nastaju svađe i tučnjave, dolazi do ubojstava, zanemarivanja sebe i svoje obitelji, pijančevanja, besposličarenja itd. Stoga je velika moralna odgovornost na onima koji se upuštaju u takve igre, a još više na onima koji ih priređuju.

Kad se radi o socijalnim dokumentima Crkve, svega ih je nekoliko koji se eksplicitno bave problemima slobodnog vremena i zabave. Iako se igre na sreću ni u jednom od njih izričito ne spominju, može se sa velikom sigurnošću pretpostaviti da se oni i na njih odnose. Može li se, naime, slobodno vrijeme u suvremenom društvu i zamisliti, a da u njemu ne bude igara na sreću kao što su Loto, Ekspres i Instant lutrija, Kladenje, Sportska prognoza, Bingo, Keno, Roulett, Hold'em poker, Black Jack, zatim igre na automatima, električni roulett i mnoge druge. Postoji li naime pojedinac koji ni jednom u svom životu nije zaigrao bar neku od njih.

U knjizi «Sto godina katoličkoga socijalnog nauka» objavljena su i dva dokumenta usvojena na Drugom vatikanskom saboru čiji je sadržaj bio predmetom naše posebne pozornosti. To su *Pastoralna konstitucija «Gaudium et spes» o Crkvi u suvremenom svijetu* i enciklika Ivana Pavla II pod nazivom *Obiteljska zajednica «Familiaris consortio»* Apostolska budnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu (Valković, 1991).

U koncilskom dokumentu *Gaudium et spes* Crkva se, između ostalog, zalaže za odgoj na integralnu kulturu. Danas je naime mnogo teže nego nekoć ostvariti sintezu raznih grana znanja i umjetnosti. Istodobno, dok raste obim i različitost kulturnih elemenata,

istodobno se sposobnost pojedinca da ih shvati i organski uskladi, sve više smanjuje. Na taj način sve više iščezava slika "univerzalnog čovjeka" (Valković, 1991:203-291).

Slobodno vrijeme, prema tom shvaćanju, treba upotrijebiti za odmor, za jačanje duševnog i tjelesnog zdravlja. Kad se, pak, radi o ekonomskoj djelatnosti, treba je organizirati na taj način da radnici u nekom smislu ne budu robovi vlastitog rada. To se nikako ne može opravdati tzv. ekonomskim zakonima. Treba stoga sav proces proizvodnje prilagoditi potrebama osobe i njezinim životnim odnosima kako bi svi imali dovoljno odmora i slobodnog vremena za obiteljski, kulturni, socijalni i vjerski život.

Uzajamno djelovanje u pružanju potpore i unapređenja između obitelji i društva jest ideal koji često, pa i to dosta teško, osporava sama stvarnost. Zapravo je, kako to ističe Ivan Pavao II. u enciklici *Obiteljska zajednica*, položaj brojnih obitelji u različitim zemljama vrlo problematičan, ako ne čak i sasvim loš. Zakoni i ustanove neprestano podcjenjuju neotuđiva prava obitelji, a među njima i *pravo na časnu zabavu* koja promiče obiteljske vrijednosti. I tako obitelj koja je, po mišljenju Crkve, prema Božjem naumu osnovna stanica društva, te koja ima prava i dužnosti što su prije svih prava države i bilo koje druge zajednice, postaje žrtvom društva, sporosti i nepravovremenosti njegovih zahvata, pa čak i očitih njegovih nepravdi (Valković, 1991:528-559).

Zanimljivo je upozoriti ovdje i na simboliku sadržanu u isticanju pojedinih prava. Redajući kronološki elemente od kojih se ona sastoje, u potpunosti se zatvara životni krug – pravo na rođenje, pravo na dostojan život uz časnu zabavu i pravo na doličnu smrt. I doista, kakav bi to život bio bez zabave? I kakva bi to, na kraju, bila zabava bez igre?

4. STAVOVI HRVATSKIH BISKUPA I KATOLIČKOG TISKA PREMA KOCKANJU

U posljednjih nekoliko godina pojavila su se dva dokumenta Katoličke crkve u Hrvatskoj u kojima je eksplicitno izražen stav o kockanju.

Prvi dokument je *Kardinalovo Božićno pismo obiteljima*.⁵ Središnja tema poruke Kardinala je povjerenje, a obitelj je najbolje mjesto za njegov rast, odgoj i sazrijevanje. I kad je čovjek još dijete (jer stječe temeljno povjerenje u život i otvara povjerenje u Boga); i kad kao dijete prerasta u mladića i djevojku i ulazi u bračnu vezu jer preuzima odgovornost za povjerenje druge osobe; i kad u starosti napušta svoj ovozemaljski život i ono konačno povjerenje u susret s Gospodinom i dobar ishod svog prelaska u vječni život. Povjerenje se uči tijekom cijeloga života i njime su prožeti svi odnosi. A gdje povjerenja uzmanjka, taj se manjak teško osjeća – ostaju rane koje teško zacjeljuju.

Kardinal Bozanić upozorava kako izgradnja i odgoj za povjerenje unutar obitelji imaju svoje moćne neprijatelje, a to su: nezdravi odnosi u obitelji, međusobno nepoštivanje,

⁵ *Kardinalovo Božićno pismo obiteljima* sadrži zapravo Novogodišnju poruku Nadbiskupa zagrebačkog kardinala Josipa Bozanića, a namijenjeno je obiteljima Zagrebačke nadbiskupije. Pismo je tiskano u 362.000 primjeraka, a uručeno je vjernicima prigodom blagoslova doma i obitelji, koji je započeo nakon Božića 2006. godine.

bračna nevjera, različite ovisnosti, posebno droga, alkohol i *kocka*, loši odnosi sa susjedi-
ma ili rodbinom, individualizam i zabava koji isključuje druge, nezaposlenost, lijenost,
psovka, neprimjereni filmovi i drugi televizijski programi. Međutim, još je duži popis
moćnih sredstava koja pospješuju rast povjerenja u obitelji, piše on, i poručuje da je to
ponajprije *obiteljski duhovni život*.

Drugi dokument nosi naziv *Poruka biskupâ Hrvatske biskupske konferencije*.⁶ Katekizam
Katoličke crkve izričito naglašava da vjernici trebaju aktivno djelovati u javnom životu,
te hvali one države u kojima većina građana sudjeluje u vođenju javnih poslova. Pritom,
briga za opće dobro, a posebice opredijeljenost za život, solidarnost sa siromasima i obe-
spravljenima, temeljni je kriterij po kojem vjernici trebaju prosuđivati «svoga kandidata».
No, oni će također birati one od kojih očekuju da će se zalagati za socijalnu pravdu, za
pravo na informaciju u službi cjelovite istine o čovjeku, te da će se suprotstavljati, drogi,
ovisnosti, korupciji, pornografiji i prostituciji.

Tekstovi o kockanju u vjerskom tisku u nas su rijetki. Iako ovaj rad nema za cilj teme-
ljitu analizu sadržaja vjerskog tiska u odnosu na temu o kojoj je ovdje riječ, osvrnut
ćemo se na one tekstove koji su posljednjih desetak godina objavljeni u «Glasu koncila»,
najutjecajnijem katoličkom tjedniku u nas. Ono što je i bez ikakve analize odmah vid-
ljivo to je činjenica da njihov broj posljednjih godina sve više raste. Tako je prvi tekst o
kockanju pod nazivom *Moralna pitanja igara na sreću* objavljen još 1999., dva teksta: *Je
li kladenje grijeh?* i *Kladenje – nova ovisnost* objavljeni su 2006., a četiri teksta: *Pitanja
oko televizijskih igara na sreću*, *Moliti za dobitak na lutriji*, *Odmoriti se uz igru* i *Lažna
nada ovisnika o kladenju* objavljeni su 2007. godine, s tim da su dva prenesena iz dnev-
nog lista «Vjesnik».

Svoj stav o igrama na sreću Crkva u Hrvata oblikuje prema opće poznatim moralnim
načelima. Jedno od njih je «dobro činiti, a zlo izbjegavati», a koje obvezuje sve osobe, pa
tako i one koje su na bilo koji način uključene u igre na sreću.

Članak nosi naziv *Moralna pitanja igara na sreću* (Glas koncila, br. 34 od 22.08.1999.).
Radi se o tekstu uredništva, oblikovanom u formi odgovora na pitanje čitatelja. Stavovi
izraženi u njemu predstavljaju na određeni način i službene stavove Crkve, a odnose se
na društvenu zbilju druge polovice 1999. godine. U to vrijeme kladenja u nas još nije
bilo (jer nije bilo zakonom dozvoljeno), a prava ekspanzija igara na sreću još nije bila
ni započela. U prilogu se analiziraju dva aspekta ove djelatnosti: socijalno-etički i mo-
ralno-odgojni (Glas koncila, 34 od 22.08.1999.). Sa socijalno-etičkog aspekta, posebno
u društvima s izrazitim socijalnim poteškoćama, igre na sreću su vrlo problematične.
Nudeći objektivno moguću vrlo veliku dobit, a uz malu, gotovo neznatnu vjerojatnost

⁶ *Poruka biskupâ Hrvatske biskupske konferencije* sastavljena je u Gospiću 18. listopada 2007. godine, a
dijeljena je vjernicima nakon bogoslužja u razdoblju priprema za izbor zastupnika u Hrvatski sabor krajem
iste godine. U poruci se vjernike, između ostalog, upozorava kako izlazak na izbore nije samo njihovo gra-
đansko pravo, nego i moralna obveza i dužnost.

da će se dobit i ostvariti, organizatori takvih igara na sreću stvaraju situaciju u kojoj se mnogi osjete izazvanim na ulazak u novi neodgovorni rizik (iako su već doživjeli razočaranja ne dobivši ništa), a koji mogu završiti štetno, čak katastrofalno, ne samo za one koji «igraju», već i za njihove obitelji. Organiziranje igara na sreću, prema autoru teksta, problematično je i s moralno-odgojnog aspekta. U društvu koje prolazi kroz tešku gospodarsku i socijalnu krizu, obećanja o lakoj dobiti i čak luksuzu bez rada i napora, mnogima oduzima volju i snagu za ozbiljan rad i za odlučnije zauzimanje na poboljšanju vlastitih životnih uvjeta. Osobe koje sudjeluju u igrama na sreću kao igrači ne upadaju u moralno zlo sve dok im je to samo igra. Kad sudjelovanje u igrama na sreću postane nešto drugo, napr. unutarnja strast za dobitkom, ili ovisnost, ili način, gotovo posao, da bi se došlo do dobitka, onda to sudjelovanje postaje moralno upitno.

U drugom članku pod nazivom *Je li kladjenje grijeh?* autor teksta, zabrinut «novim trendom» otvaranja sve većeg broja sportskih kladionica u našem društvu, sustavno analizira nekoliko aspekata ove pojave polazeći od odnosa pojedinca prema radu, slobodnom vremenu, obitelji, materijalnim dobrima kojima raspolaže i prema novcu (Glas koncila, 10.06.2006.). Kockanje samo po sebi, konstatira autor, nije grijeh, ali s lošom nakanom ili razvijenom ovisnošću može postati i vrlo grješno. Osim prema ovisnosti, ono vrlo često vodi k pohlepi, lakomosti, zanemarivanju obveza, a može dovesti i do zlouporabe vremena te do «rasipanja talenata». To se događa uvijek kada se netko pouzda da će, ne radom nego «srećom na kladjenju», steći dobra koja su mu potrebna za život ili se pak ludo nada da će njima steći bogatstvo, riskirajući na njih sve što posjeduje. Novac i vrijeme utrošeni na kockanje na neki se način «otimaju» od materijalnih dobara i vremena što bi ih se trebalo posvetiti obitelji i sebi. Sportsko kladjenje i kockanje ne smiju postati «izvor prihoda», već to mora biti i jest – pošten rad.

Kad postane strast, kockanje u konačnici svakog čovjeka odvodi od Boga i okreće ga «ljubavi prema novcu». A novac se, smatra autor, ne smije tratiti, kao što se ne smije tratiti ni vrijeme na gledanje «Big Brothera», uživati u suludo skupoj hrani ili pak trošiti novac na kupovanje bespotrebnih ili pak neprihvatljivo skupih stvari.

U trećem članku pod nazivom *Kladjenje – nova ovisnost* prenosi se članak iz Vjesnika čiji je autor novinar Marin Šarec (Glas koncila, 29.10.2006.). U članku se konstatira pojava nove ovisnosti u Hrvatskoj – ovisnosti o kladjenju. Šarec dovodi u pitanje tezu prema kojoj je zbog kladjenja u Hrvatskoj osjetno poraslo zanimanje za sport. Zanimanje za sport oslikavaju prazne tribine na stadionima i u sportskim dvoranama, ignorantski odnos televizije i nezainteresiranost sponzora. Dolaskom kladionica u Hrvatskoj nije poraslo zanimanje za sport, nego za ostvarenjem brze i lake zarade. A takva je mogućnost ljudima bila uvijek zanimljiva, bez obzira na rizike i moguće posljedice.

Prepoznavši veliko zanimanje hrvatske populacije za sportsko kladjenje u kladionička su se kola upregnuli i mediji. Novinske stranice preplavili su parovi utakmica, koeficijenti i savjeti za kladitelje. Uoči svake važnije utakmice jedan od najvažnijih podataka postalo je stanje na kladionicama. Na taj je način kladiteljski puk postao je sve zainteresiraniji za kladjenje, postao je sve više ovisan o ovoj, za hrvatske građane, novoj vrsti droge.

I tako su malo-pomalo kladionice počele uništavati bit sporta: ni sportašima niti navijačima više nije toliko važno natjecanje i pobjeda sportaša ili momčadi za koju navijaju, koliko njihov kladiteljski listić i mogućnost što većeg dobitka. Kladenje tako prestaje biti bezazlena razonoda vezana uz sportska događanja i postaje važnije od sporta. Ono usmjerava navijačke sklonosti, ali i događanja na sportskim borilištima.

U prilogu pod naslovom: *Pitanja oko televizijskih igara na sreću* (Glas koncila, 11.03.2007.) autor upozorava na mnoge opasnosti koje mogu proizaći iz sudjelovanja u igrama na sreću. Svatko, a posebice vjernik, tko pristupa kockanju iz zabave mora biti vrlo oprezan kako ne bi upao u teški grijeh neumjerenosti; mora znati kako nadzirati svoje strasti, svoje jake ali i materijalna dobra kojima raspolaže. U igri na sreću ako napr. karta s nekim, ne smije varati jer se i u Katekizmu Katoličke crkve ističe (2412:590) da se mora dati odšteta za počinjenu nepravdu koja «zahtijeva povrat otetoga dobra vlasniku». I sam Isus blagoslivlje Zakeja koji kaže: «Ako sam koga u čemu prevario, vraćam četverostruko» (Lk 19:8).

Nažalost, evanđelje mnogima na ovom svijetu ne znači mnogo pa se ne treba čuditi ako ljudi, čak i kod igara na sreću, primjećuju kako ih se već i «prije igre» vara. A svaki razborit čovjek također zna da se različite igre organiziraju ne zato da bi dobili oni koji plaćaju za sudjelovanje u igri, premda je dobitak obično glavni mamac, nego da bi do zarade došao onaj tko igru organizira.

U prilogu *Smije li se moliti za dobitak na lutriji?* (Glas koncila, 29.04.2007.), autor ocjenjuje kako igara na sreću u našem društvu ima sve više, ali da nam je društvo sve siromašnije, pa se ljudi «utječu» drugim načinima «brze zarade». Pritom, igre na sreću mogu «izluditi» igrače do te mjere da, umjesto da žive skromnije od onoga što imaju, potroše svoj imetak na igre, upadnu u dugove i upropaste ne samo svoju egzistenciju, već i život ljudi koji ih okružuju, ponajprije obitelji. Moliti za to da se dobije na lutriji nije grijeh, ali je potrebno voditi računa o tome da igre na sreću stvaraju ovisnost, a ovisnost je prema katoličkom moralnom nauku grijeh.

U prilogu pod nazivom: *Odmirati se uz igru* (Glas koncila, 15.08.2007.) autor uspoređuje igre i igre na sreću. I dok za prve smatra kako su stvorene za zabavu, slobodu i razvoj čovjeka i kako između ostalog služe zadovoljavanju ljudske potrebe za kreativnošću, za igre na sreću misli da su negativne jer ih to silno uzbuđenje i razočaranje koje doživljavaju sudjelujući u njima odvlači u nerealni svijet koji ih zarobljava.

Posljednji prilog pod nazivom: *Lažna nada ovisnika o kladenju* (Glas koncila, 28.10.2007.) također je još jedan prenesen članak iz Vjesnika u kojem novinar Tomislav Grdić piše o trendu povećanja broja sportskih kladionica i automat klubova u Hrvatskoj. Autor ocjenjuje kako su rijetki oni koji zaista ostvare zavidan dobitak, dok većina na kraju ostaje praznih džepova i u sve većim dugovima. I dok vlasnici kladionica i automat klubova zadovoljno trljaju ruke i broje milijunske zarade, broj ovisnika o kladenju u nas raste, a kamatari koriste priliku da zarade na tuđem jadu. No, međutim, jasno je što ni jedan igrač neće priznati da gubi novac. «Svi su uvijek na dobitku, pa čak i kad nemaju za kavu».

ZAKLJUČAK

U ovom smo radu pokušali pokazati kako je, od kada postoji ljudsko društvo, religija imala značajan utjecaj na kockanje, da je taj utjecaj bio značajniji negoli danas, ali da je još uvijek prisutan i u našem hrvatskom društvu, što je pokazalo i empirijsko istraživanje Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Ranije se taj utjecaj uglavnom očitovao u zabranama, nakon toga u osudama, a danas se očituje u suprotstavljanju raznim mjerama liberalizacije kockanja u društvu.

Biblija nigdje konkretno ne osuđuje kockanje, ali upozorava da se vjernici trebaju držati podalje od ljubavi prema novcu i pokušaja «brzog bogaćenja». Kockanje je nedvojbeno usmjereno na ljubav prema novcu i neporecivo iskušava ljude obećanjem brzog i lakog bogatstva. Ovaj je stav eksplicitno izražen u Evanđelju po Mateju. Na promjenu odnosa kršćanstva prema kockanju krajem 13. stoljeća presudno je utjecao sv. Toma Akvinski svojom raspravom *Liber de sortibus*. Akvinski je smatrao uporabu ždrijeba nužnom ako se on koristi s ciljem da se zadovolje ljudske potrebe. Novi, tolerantniji pristup označio je veliku prekretnicu u odnosu Crkve prema kockanju. Oštrica kritike kockanja bila je sad značajno ublažena.

Također i protestantski je nauk poticao kalviniste na suzdržavanje od životnih užitaka i na strogu samodisciplinu. Protestanti su osuđivali besposličarenje i lijenost i zabranjivali odlazak u barove, plesne dvorane, kazališta i *kockarnice* - zapravo svaki oblik zabave, sve što bi moglo skrenuti čovjeka od njegova poziva. Život u okviru tih naputaka bio je znak da pojedinac nije izgubio milost u očima Božjim. Usporedi li se protestantski i katolički stav prema kockanju nije teško uočiti da ga i jedni i drugi osuđuju. Katolici su ga osuđivali jer bi čovjek mogao izgubiti na kocki, a ni jedna odgovorna osoba ne bi ugrozila blagostanje sebe ili drugih na takav način. Protestanti su ga, pak, osuđivali jer bi čovjek mogao dobiti na kocki, a to bi bilo loše za ljudski karakter. Mnogo kasnije protestantska etika degenerirala je u skup maksima za materijalni uspjeh i propovijedi o vrlinama bogatstva.

Dokumenti Katoličke crkve koji govore o odnosu vjernika prema kockanju prožeti su stavom njezinog Katekizma prema toj pojavi. Igre na sreću, prema tom Katekizmu, nisu same po sebi protivne pravdi. One postaju moralno neprihvatljivima kad lišavaju osobu onoga što joj je nužno za zadovoljavanje vlastitih i tuđih potreba. Igračka strast može postati teško robovanje. Raniji katekizmi imali su rigidniji stav prema kockanju. U starom Zakoniku kanonskog prava svećenicima je bilo zabranjeno sudjelovati u kockanju. U novom Zakoniku zabrane nema, ali je savjet više nego jasan. Klericima se, naime, preporuča da se uzdrže od svega što, prema propisima krajevnog prava ne dolikuje njihovom staležu.

U enciklikama «Radost i nada» i «Obiteljska zajednica» Crkva se zalaže za takvo organiziranje ekonomske djelatnosti u kojem će radnici imati dovoljno odmora i slobodnog vremena za obiteljski, kulturni, socijalni i vjerski život. Jedno od prava radnika je i pravo na časnu zabavu. Zanimljivo je ovdje upozoriti i na određenu simboliku u isticanju

pojedinih prava za koja se Crkva zalaže. Navodeći kronološki elemente od kojih se ona sastoji, u potpunosti se zatvara životni krug – pravo na rođenje, pravo na dostojan život uz časnu zabavu i pravo na doličnu smrt.

Tekstovi o kockanju u Glasu koncila u posljednjih desetak godina daju također doprinos analizi problema naše društvene zbilje izazvanih ekspanzijom kockanja u Hrvatskoj. U njima se analiziraju uglavnom dva aspekta ove pojave: *socijalno-etički* i *moralno-odgojni*. Kockanje ima negativno moralno značenje jer se njime obećanjem dobitka (o kojem se može samo sanjati) od siromašnih izvlači i ono malo što imaju, a koje je već samo po sebi nedostatan za život dostojan čovjeka. U tim se tekstovima ističe kako kockanje samo po sebi nije grijeh, ali s lošom nakanom ili razvijenom ovisnošću može postati i veoma grješno.

Osim toga, treba imati u vidu činjenicu da se novac i vrijeme utrošeni na kockanje na neki način «otimaju» od materijalnih dobara i vremena što bi se trebalo posvetiti obitelji i sebi. Također, otvaranjem kladionica u Hrvatskoj nije poraslo zanimanje za sport nego za brzu i laku zaradu. Time su kladionice počele uništavati bit sporta. Kladenje je prestalo biti bezazlena rasonoda vezana za sportska događanja i postalo je gotovo važnije od sporta. Ono je počelo usmjeravati navijačke sklonosti, ali i događanja na sportskim borilištima.

U Božićnom pismu obiteljima kardinal Josip Bozanić 2006. godine kockanje smatra jednim od izuzetno moćnih neprijatelja u izgradnji i odgoju za povjerenje unutar obitelji. U Poruci biskupa Hrvatske biskupske konferencije, prigodom izbora zastupnika u Hrvatski sabor krajem 2007. godine, Crkva poziva vjernike da izađu na izbore i biraju one kandidate koji će se, pored ostalog, suprotstavljati drogi i ostalim oblicima ovisnosti, korupciji, pornografiji i prostituciji.

U tradicionalnim kulturama, kockari mogu dobitke pripisati Bogu i višim silama. U modernim zapadnim društvima kockanje i religija u potpunosti su konstruirani kao dvije potpuno odvojene institucionalne sfere. Kockati se u crkvi bilo bi neprikladno, kao što bi bila neprikladna i molitva za spasenje u casinu. Bez obzira na sve, ostaje činjenica da kockanje u modernim društvima sadrži religiozne i magijske elemente.

Dio znanstvenika smatrao je kockanje načinom na koji se može postaviti sudbini pitanje o vlastitoj sreći ili nesreći. Dobitak se interpretirao kao znak nastavka dobre sreće ili kraj loše sreće, dok se gubitak interpretirao na suprotan način. Ovo razmatranje je nastalo iz koncepta da je život kocka, te da se vjerojatnost uspjeha može saznati iz rezultata kladenja. Crkva ima razloga, pored onih moralnih i teoloških, za kritiku kockara. Iz kršćanske perspektive kockanje je loše ne samo zato što se temelji na želji za primanjem bez davanja i što pruža izazov u uređenom Božjem svijetu, već i zato što u određenoj mjeri nudi alternativni put iskustvima koja nisu transcendentalne i religiozne prirode.

LITERATURA

- Akvinski, Toma (1996). *Knjiga o ždrijebanju – Liber de sortibus*; u knjizi *Opuscula Philosophia*, II. svezak, Demetra, Zagreb.
- Acquaviva, Sabino / Pace, Enzo (1996): *Sociologija religija* Problemi i perspektive, Zavod za sociologiju, Zagreb
- Bahtijarević, Štefica, ur. (1991). *Osnovna obilježja igrača i vrste igara na sreću*, Institut zadruštvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Belaj, Ferdinand (1893). *Katoličko crkveno pravo*, I. svezak, vlastita naklada, 132, Zagreb.
- Biblija Stari i Novi zavjet* (1981), Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Binde, Per (2007). Gambling and Religion: Histories of concord and conflict, u: *Journal of Gambling Issues*, Issue 20, Centre for Addiction and Mental Health, Toronto, str. 145-165.
- Cerovac, Krešimir (2004). *Kršćanin, novac, moral i socijalna odgovornost*; u knjizi «Religije i novac». Zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 11. prosinca 2004. godine, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb
- Crnica, Ante (1945). *Priručnik kanonskog prava Katoličke crkve*, Franjevačka visoka bogoslovna škola, knjiga 11, Makarska.
- Grabner-Haider, A. (1997). *Praktični biblijski leksikon*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb
- Gizycki J., Gorny A. (1973). *Čovjek i hazard*, Prosvjeta, Zagreb.
- Janjić, Dragan (1988). *Kocka i kriminalitet*, Institut za unapređenje robnog prometa, Beograd.
- Jembrih, Alojz (1996). *Kajkavsko književno-jezično blago u Samoboru*, Samoborski muzej, Samobor.
- Haitzmann, Erwin (1980). *An International Marketing Strategy for Casino Companies* (disertacija), The University for Social and Economic Sciences, Linz.
- Haralambos, Michael / Holborn, Martin (2002). *Sociologija. Teme i perspektive* (7. poglavlje: Religija), Golden Marketing, Zagreb.
- Katekizam Katoličke Crkve* (1994): Glas Koncila, Zagreb.
- Kuničić, Jordan (1969). *Katolička moralika*, IV svezak, vlastita naklada, Zagreb.
- Kur'an časni* (1976). preveli: Hafiz Muhamed Pandža i Džemahudin Čaušević, Stvarnost, Zagreb.
- Landes, David S. (2003). *Bogatstvo i siromaštvo naroda*, Masmedia, Zagreb.
- Šipić, Šimun (1980). *Otkupljeni čovjek* Pregled kršćanske etike, V. svezak: Društveni moral, vlastita naklada, Makarska.
- Valković, Marijan, ur. (1991). *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Veliki Katekizam Katoličke vjere* (1902). Tiskara «Kurykta», Krk.
- Vojnović, Tadej (1991). *Velika biblijska konkordancija I i II*, Kršćanska sadašnjost-Zagreb, Dobra vest-Novi Sad.
- Weber, Max (1968). *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Veselin Masleša, Sarajevo.

Zakon o priređivanju igara na sreću i nagradnih igara, (2002). Narodne novine 83, Zagreb.

Zakonik kanonskog prava (1996). Glas Koncila, Zagreb, kanon 285.

Živković, Andrija (1946). *Božje i crkvene zapovijedi II, III svezak*, vlastita naklada, Zagreb.

Živković, Andrija (1942). *Kršćanske kreposti*, vlastita naklada, Zagreb.

Summary

RELIGION AND GAMBLING

Boris Kozjak

This work analyses different aspects of the relationship between religion and gambling. In the first part the relation between Christian religion and gambling is discussed within historical context. Some of the basic religious texts are analyzed in two respects - relation toward gambling and relation toward money acquisition. Alongside this, an attempt is made at determining main topics in Christian critique of gambling. The work also consists of comparative examinations between Protestant and Catholic attitudes to gambling. In an attempt to determine some basic factors of influence on gambling, second part of the work analyses catechisms of religious institutions in our area, most important regulations from Canon law, parts from the religious press, papal encyclicals, as well as the attitudes of the Catholic church in our area, on gamble and gambling. In the concluding part we offer possibilities of further development of the relation between religion and gambling.

Key words: *gambling, Bible, Christianity, Protestantism, Islam, Catholic Church, Canon law, pathological gambling*

Zusammenfassung

RELIGION UND GLÜCKSSPIELE

Boris Kozjak

In der vorliegenden Arbeit werden unterschiedliche Aspekte des Verhältnisses zwischen Religion und Glücksspielen analysiert. Im ersten Teil setzt sich der Autor mit dem Verhältnis der christlichen Religion und der Glücksspiele im historischen Kontext auseinander. Einige von grundlegenden Religionstexten werden aus zwei Aspekten analysiert – vom Verhältnis zu den Glücksspielen und zu dem Gelderwerb ausgehend. Außerdem wird versucht, die Hauptthemen der christlichen Kritik der Glücksspiele zu bestimmen. Ein Bestandteil der Arbeit sind auch vergleichende Betrachtungen von protestantischen und christlichen Stellungen zu den Glücksspielen.

Es wird versucht, einige von grundlegenden Glücksspiele beeinflussenden Faktoren zu bestimmen, indem die Katechismen von Religionsgemeinschaften bei uns analysiert werden, sowie die wichtigsten Vorschriften aus dem Gebiet des Kirchenrechts, ein Teil der konfessionellen Presse, päpstliche Enzykliken und die Stellungnahme unserer katholischen Kirche den Glücksspielen gegenüber. Im abschließenden Teil werden Voraussetzungen über Möglichkeiten einer weiteren Entwicklung des Verhältnisses zwischen Religion und Glücksspielen hervorgebracht.

Schlüsselwörter: *Glücksspiele, Bibel, Christentum, Protestantismus, Islam, katholische Kirche, Kirchenrecht, Spielsucht.*

